

מעשה שהיה



שימוש לזמן ולתמיד

הרב אריה ליכטנשטיין

יהודה היה
לחוץ מעט.
עוד מעט
השקיעה ויעי
בור זמן תפי

לת מנחה והוא אינו מוצא את הכובע שלו.
הוא הביט שוב אל המקום שהניח את הכובע שלו.
כובע אחר, באותה מידה של הכובע שלו, היה מונח
שם.

הוא התחבט האם מותר לו ליטול את הכובע ההוא
בשביל תפילת המנחה ולהשיבו למקומו כשיסיים.

כאשר בא דוד לרדת בתחנה שהביאתו אל מחוז
חפצו, הוא הושיט את ידו אל המדף שמעל למושב.
הוא ביקש ליטול את הכובע שלו שהניחו שם.

אך שום דבר לא היה שם...

הוא הביט וראה כי מאן דהוא נטל את הכובע שלו.
כנראה זה שירד לפניו... שהרי דוד נותר האחרון
באוטובוס.

מה יעשה? האם יכול הוא ליטול את הכובע שהותיר
זה שנטל את שלו בטעות?

הוא נטלו עמו ומיד ביקש מהנהג כי אם מאן דהוא
יתקשר שנאבד לו כובע שיצרו עמו קשר. הוא הש
איר את מספר הטלפון שלו ביד הנהג.

הוא גם פרסם מודעות 'השבת אבידה'. אמנם, תקו
פה עברה ואף אחד לא התקשר לבקש את הכובע...

בהשקפה ראשונה זו הלכה מפורשת. נתחלפו לו
כליו בבית האבל או בבית המשתה לא ישתמש בהם.
וכישובו בעל החפץ צריך ליתן החפץ לבעליו, אף
על פי ששלו נאבד (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן
קל"ו סעיף ב').

אפילו אם חבירו החליף ולקח תחילה את שלו ומש
תמש בו, מכל מקום אסור להשתמש בשל ההוא.
הרי זה כגזל מן הגזלן ואסור לעשות דין לעצמו
אלא על פי בית דין (שלחן ערוך הרב, הלכות גביה
סעיף ל').

גם אם מתכוין להחזיר את כליו של ההוא לאחר שי
סיים את השימוש, שואל שלא מדעת הוא והוי גזלן.
לכאורה היה נראה שהוא הדין לנידון דיין.

אלא שמצאנו בפוסקים שדנו להקל בכך מכמה
פנים.

(א)

כתב בערוך השלחן (סימן קל"ו סעיף
ב'): המנהג במקומות הגדולים, מקום
שרבים מתאספים שם, ומניחים המנע

פסקי דינים



חלוקת שותפות דיני גוד או אגוד - ב' הרב חיים קאהן שליט"א

זכויות השותפים בחלוקה

זכויות השותפים בחלוקת גוד או אגוד:

א. עני ועשיר

זכות התובע לכפות 'גוד' או 'אגוד'

כבר התבאר¹ שהתובע לחלוק בדבר שאין בה חלוקה זכותו לתובע גוד או אגוד,
לקנות את חלק התובע.²

זכות הנתבע שלא לקנות

ברם, זכותו של הנתבע לבחור האם רוצה ב'גוד', דהיינו לקנות חלקו של התובע או ב'אגוד' למכור את
חלקו לתובע, ולכן אם התובע אינו מוכן ל'אגוד' דהיינו לקנות חלקו של הנתבע או שאין לו המעות לק
נות, לא יכול התובע לתבוע מהנתבע שיקנה ממנו, אפילו אם מציע לנתבע שיקנה ממנו את חלקו במחיר
זול משוויי בשוק, שאינו בדין שיכופ אותו לקנות חלקו הגם שמוכר לו בזול³, שזכותו של הנתבע לומר
שאינו רוצה לקנות אלא למכור.⁴

זכות התובע לזכות מעות ולתבוע גא"א

תובע שאין לו מעות משלו לקנות חלק הנתבע אבל מצא מי שילוה לו המעות לא יכול הנתבע למנוע
ממנו הזכות לתבוע גא"א ולעכב אותו שיקנה ממנו את חלקו.⁵

זכות התובע למכור את כלול לאחרים

התובע גוד או אגוד והשיב הנתבע שאינו רוצה לקנות חלקו של התובע אלא רוצה ב'אגוד' שהתובע יקנה ממנו, והשיב התובע שאם כן,
הואיל ומכירת שווי חצי הנכס הוא פחות ממכירת כל הנכס, ימכרו את כל הנכס לאחרים כפי שווי כל הנכס ויחלקו המעות, ואילו הנתבע
טוען אם אין לך המעות לקנות את חלקי לא אמכור באופן זה, בזה דנו הפוסקים האם הדין עם התובע או האם הנתבע יכול לעכב עליו.

הסוברים שהדין עם התובע

יש שכתבו שבזה הדין עם התובע, דמה שימכרו את כל הנכס כפי שוויו יחשב כאילו התובע קונה את חלק הנתבע, ומה איכפת לנתבע אם
התובע יקנה ממנו את חלקו או אחר.⁶

שניהם עשירים

יש שהגביל שזכות זה ניתן רק לעני שאין לו משלו לקנות ובכדי שלא יפסיד לא מעכבים עליו למכור את הכל עם רווח לשניהם, אבל אם היו
שניהם עשירים לא כופים את הנתבע למכור את הכל.⁷

שניהם רוצים למכור

ברם כתב, שאף לדיעה זו אם שניהם רוצים למכור שלא שייך הטעם האמור, ואחד מהם רוצה למכור חלקו לקרובו בפחות מהשווי, כגון
במאה, והשני מצא קונה על הכל ביותר ממאתים, אין טעם לעכב את מי שרוצה למכור את כל הנכס במחיר שהוא רווח לשניהם, ולכן הדין
עמו למכור את הכל במחיר רווח.⁸

הסוברים שהדין עם הנתבע

יש שכתבו שהתובע לא יכול לכפות למכור את הכל ללוקח אפילו הוא עני, כי תקנת גוד או אגוד היא הזכות למכור או לקנות חלק חבירו
לתשמיש שלו ואם הוא עני ואין מי שילוה לו לקנות את חלקו של העשיר לא מגרשים את הנתבע מנחלתו בשביל ריבוי דמים.⁹

אף לדיעה זו אם שניהם רוצים למכור יכול התובע לכפות שימכרו את כל הנכס בבת אחת עם רווח לשניהם ולא ימכור האחר בזול לקרובו.¹⁰

בהפסד לעני

יש שכתבו שלכ"ע אם העני (התובע) יפסיד במה שלא ימכרו את כל הנכס, כופים את הנתבע למכור את כל הנכס כדי שלא יפסיד העני¹¹,
ולפי זה מחלוקת הפוסקים הנזכר לעיל היא בשניהם עשירים באם תובע גא"א והנתבע אינו רוצה לקנות ממנו, האם התובע יכול לכפות
למכור את הכל עם רווח.¹²

נתבע שרוצה למכור לאחר ביהוה

התובע גוד או אגוד במחיר שווי אבל הנתבע מצא לוקח ביותר משווי לא יכול התובע לכפות למכור לו במחיר שהציע שכעת מעריכים
את שווי הנכס כפי המחיר שהלוקח מציע.¹³

נתבע שרוצה למכור בשוויו לאחר

ברם נראה, שהתובע את שותפו בטענת גוד או אגוד והנתבע אינו רוצה לקנות, ומאיזה סיבה רוצה למכור חלקו במחיר זה לאחרים, כגון
לקרובו, חייב הנתבע למכור לתובע, כי מכלל זכות חלוקת השותפות בתביעת גא"א, זוכה התובע שאם הנתבע אינו רוצה לקנות שממילא
זוכה התובע את הזכות לקנות חלקו של הנתבע והנתבע לא יכול למכור חלקו לאחרים במחיר השומא של גא"א.¹⁴

[1] ראה גליון שכ"ה. [2] ש"ך סי' קע"א ס"ק ו', כביאור הראשונים ב"ב י"ג א', ועיין שער משפט ס"ק ג' אבל באולם המשפט מיישב תמיה
המשך ההערות בעמוד ב'



נזקי שכנים - א'

כבר תקופה ארוכה שיש אצלי נזילה של מים מהתיקרה. קראתי לך לבעל מלאכה והלה מצא כי

צינור המים של השכן שמעליי היה שבור. הוא תיקן זאת והכל על מקומו בא בשלום. כשבאתי לגבות את התשלום מהשכן, הוא טען שהוא פטור מלשלם זאת.

שאלה: האם השכן צריך לשלם על התיקון?

תשובה: סוגיא ערוכה היא בגמרא (בבא מציעא דף ק"ז ע"א) כי בכל הנזקין - על הנזק להרחיק את עצמו. מלבד אם נזוק על ידי מה שמגיע בכוחו של המזיק ממש (גירי דיליה). זו שיטת רבי יוסי וקיימא לן כשיטתו.

אשר על כן, בית ועליה על גבו ואין מעזיבה (פירוש: טיט וכדו') על גבי הנסרים להבדיל בין שתי הקומות) על גבי הבית וכאשר שופך העליון את מימיו הם יורדים על התחתון ומזיקים אותו - חייב העליון לסלק את הנזק שעושה מכוחו בשפיכת המים ישירות על גבי התחתון.

אך אם יש מעזיבה והמים לפני שיורדים על גבי התחתון נבלעים תחילה במעזיבה ורק לאחר מכן יורדים על התחתון - פטור העליון מלסלק את הנזק מחמת שאין זה גירי דיליה' ישירות על התחתון ואף אם ברי היזקא (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן קנ"ה סעיף ד').

לכאורה בפשטות לפי זה, הרי שהמים של השכן שמעליך לא ירדו בצורה ישירה עליך, אלא נספגו בתקרה/ריצפה, וחלחלו לאט והזיקו ואין זה גירי דיליה' של השכן שמעליך. אמנם להלכה חייב הוא לשלם ומכמה טעמים וכאשר יתבאר להלן.

ראשית, כל הנ"ל נסוב רק כאשר העליון אינו יכול לסלק את ההיזק שאינו יכול להתקיים ללא מים, ואילו התחתון יכול לסלקו בדבר מועט - תיקון המעזיבה - שלא היו רגילים להשתמש בעליה רק במים מועטים. אך כל שהתחתון אינו יכול לסלק את ההיזק אלא רק בהוצאה מרובה, אזי על העליון לתקן את הנזק (נתיבות סימן קנ"ה סק"ג על פי סימן קנ"ה סעיף י'). וראה משכן שלום עמוד קכ"ג ועמוד ק"ע ומשפטי החושן - שכנים, סימן קנ"ה הערה רפ"ה. אמנם בנתיבות הנ"ל משמע שעל המזיק לסלק את עצמו בכהאי גוונא.

ובפרט, שבמעזיבה אף התחתון נשכר מחיזוק הגג שמעליו. אך בנידון דידן אין לתחתון כל תועלת בתיקון ונחשב לו כל הוצאה כהוצאה מרובה. רק התחתון נשכר בתיקון, שמתקן את הצינור שלו (ראה משפטי החושן שם).

ועוד, כל הסיבה שעל הנזק להרחיק את עצמו - כיון שהמזיק משתמש כדרכו וכדרך העולם. על כן, אי אפשר למנוע משימושים אלו. אך בזמנינו אין הדרך להשתמש במים אלא אם כן יש צינורות מתוקנים וראויים ולולי כך אינו רשאי העליון להשתמש במים (ראה חזון איש - בבא בתרא, סימן י"ד סק"ג). מלבד זאת, יש שכתבו שבשימוש במים מרובים, בכל אופן על המזיק לסלק את ההיזק אף כשאינו מזיק בגירי דיליה' (ראה רמ"א שם וערוך השלחן סעיף ו').

ושלישית אדרב, כיון שכך נתפשט המנהג כי בבתיים משותפים על בעל הצינור לתקן את הצינור שלו (לעיתים יש הסכם להטיל זאת על כים השותפים והכל לפי הענין) - הרי זה כמו שהתנו מלכתחילה על כך. אף אם לא התנו על כך, על דעת המנהג נשתתפו (וכנ"ל שלפעמים המנהג הוא כי ועד הבית עושה זאת).

המשך ההערות מפסקי דינים

תו. [3] ר"ף ב"ב שם, סי' קע"א סעיף ו'. [4] רמב"ם הל' שכנים פרק א' הל' ב', סי' קע"א סעיף ו'. [5] סמ"ע ס"ק ט"ו, וכתב בערוך השולחן סעיף ט' שרק בשדה אחוזה מפני גזה"כ אינו יכול ללות מעות ולגאול. [6] ר"ף ב"ב שם, סי' קע"א סעיף ו' ע"פ. [7] נתיבות ס"ק ט' בביאור המחבר בר סעיף ז' לדעת הרמב"ם. [8] נתיבות שם, כפי ביאורו בסעיף ז' לדעה זו. [9] ראה רמ"א שם ע"פ שו"ת הרא"ש כלל צ"ח סי' ג' שהביא הטור סעיף כ"ז, וטור סעיף י"ב בשם הר"ם, וראה סמ"ע ושו"ת הנ"ל שזה כוונת הרמ"א סעיף ו', וראה בש"ך שם שציון לב"ח שמבאר את כוונת הרא"ש. [10] ראה נתיבות הנ"ל. [11] ב"ח (ציון בש"ך הנ"ל) בביאור הרא"ש הנ"ל, וצ"ב שהרמב"ם נט דינו רק בעני ועשיר. [12] ולפי"ז בסעיף ז' בשניהם רוצים למכור מוכרים אותם לאחרים קמ"ל כתירוך הנתיבות דהיינו שאם אחד רוצה למכור לקרובו בזול. [13] ראה נתיבות ס"ק ח', וכמוכן שמסתבר שכל זה דבנתבע עני, דבנתבע עשיר הרי יכול לקנותו לעצמו במחיר הזול. [14] כנ"פ כי סוכ"ס טענת גא"א היא שעבוד של שותפים ז"ל כביאור החזו"א (ראה גליון שכ"ג הערה 10) ואף אם מקורו בתקנת חז"ל משום טוב וישר מ"מ לאחר התקנה נעשה זכות בשותפות, ויש להעיר מסי' קע"ה סעיף נ"ג וסמ"ע ס"ק צ"ז ששותף במטלטלין אינו יכול לסלק את הקונה, ויש לחלק.

לים העליונים (גאלאשי"ן) בפרוזדור, ובצאתם יתחלפו של זה בזה. אין מק' פידין בדבר ומשתמש כל אחד בשל חבירו עד שיתראו פנים ומחליפים את עצמם. ואין בזה חשש גזילה שכך נהגו (ועיין בכסף הקדשים שם).

יש שהוסיפו, שהוא הדין לגבי כובעים המתחלפים במקומות הומי אדם ומצוי שיתחלפו, שאין מקפידים (שו"ת שבט הלוי - חלק ו' סימן רל"ח ושו"ת אגרות משה - אורח חיים חלק ה' סימן ט' אות ז'). אך יש שסייגו את הדברים רק במקום שאכן ברור שכן המנהג שאין מקפידים על כך. ברוב המקומות אין זה כך (אמרי יעקב שם, ועוד).

(ב)

היה מקום לבעל דין לטעון ולומר שבעל הכובע היה מתרצה בשימוש של זה אילו היה יודע מכך, מאחר ולקח לו את כובעו ורוצה לפצותו. אלא שלכאורה דינו כ'אוש שלא מדעת' שאינו יאוש (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן רס"ב סעיף ג'). ועיין בש"ך סימן ר"ס סק"ז, שכל זמן שלא נודע לבעלים ונתייאשו, אין זה נחשב יאוש אף אם ברור לנו שכשידעו - יתייאשו. ואכן כתבו התוס' פות (בבא מציעא דף כ"ב ע"א ד"ה 'מר') שאסור לאכול מפירותיו של חבירו ללא ששקבל את הסכמתו בפירוש, ואף אם ידוע לו שכשיודע לבעל הפירות יסכים לכך בחפץ לב.

הש"ך (סימן שנ"ח סק"א) נוקט שלא כדברי התוספות ומתיר. לדבריו, אין זה דומה לדין 'אוש שלא מדעת'. באבידה, היאוש נכפה על הבעלים שלא מרצונם - על כן איז כל זמן שלא נתייאשו בפועל אין כן יאוש. אך כל שידוע לן שהבעלים היו מסכימים מרצון, רשאי לאכול את פירותיהם (וראה אגודת אזוב ערך יאוש, ועונג יו"ט - אורח חיים סימן ל"א ויריה דעה סימן ק"א).

למעשה, נחלקו הפוסקים. יש שנקטו כשיטת הש"ך (נתיבות סימן ס"ו סק"ח, סימן קצ"ה סק"א, סימן קצ"ד וסימן רמ"ד סק"א), ויש שפסקו כדברי התוספות (קצות סימן ר"ט סק"ה וסימן רס"ב). אלא שכתב שם שבמקום שיש נחותא משום מצוה מותר להשתמש. ויש לדון בנידוננו אם שייך לקרותו מצוה, שרוצה לפצותו על גזילת כובעו. ועיין בכסף הקדשים).

ובשולחן ערוך הרב (הלכות מציאה סעיף ד') כתב וז"ל: שאפילו אם ברור לו שכשיודע לבעליו שהוא נטלה אזי ישמחו ויגילו מפני אהבתם אותו, אסור לו ליהנות בה בלא דעת הבעלים כו'. כיון שעכשיו אינו יודע מזה, הרי הוא הנהג באיסור. וצריך להזהיר לרבים שנכשלו בזה מחמת חסרון ידיעה. אמנם, הפוסקים כתבו בדעתו שיהיו רק במקום שאוכל את של חבירו ומכלה שם קרנו. אך שימוש גרידא מותר אם בטוח שיתרצו הבעלים בכך כשידעו (מנחת פתים סימן שנ"ח סעיף ד'. וראה קצות סי' רס"ב).

אשר על כן, כיון שקרוב לודאי שהבעלים לא יקפידו על שימושך. ואדרבה ישמחו לפצות אותך על עוגמת הנפש שנגרמה לך בעיטם - שמותר להשתמש בכובע (אמרי יעקב שם). ואף שיש המפקקים בכך מחשש שבני אדם מפונקים ושימוש של אחרים אינו לרוחם מחמת הזיעה וכו', מכל מקום שימוש לזמן מועט ועל מנת להחזיר נראה שיש לסמוך ולהתיר.

יוצא אפוא כי יהודה רשאי ליטול את הכובע שנתחלף בשלו, כיון שהשימוש לו הוא רק לזמן מועט - זמן תפילת מנחה - ובוודאי מתרצים בעלי הכובע לכך ולו בכדי לפצותו על עוגמת הנפש שנגרמה לו בהחליפם את הכובע עם הכובע שלו.

אמנם לגבי דוד, אשר מבקש ליטול את הכובע לעצמו לצמיתות ולשימוש לזמן ארוך, שמכלה ומקלקל את הכובע, ובעליו מקפיד על כך מחמת הזיעה וכדו', הרי שאין היתר זה תקף להתירו להשתמש בכובע.

אשר על כן, לכאורה דין הכובע שיהא מונח עד שיבאו אליהו. ככל אבידה שבאה לידו קודם יאוש, ששוב היאוש אינו מועיל מחמת שכר נתייב בהשבתה.

אמנם, מצאנו בתפילין שרשאי המוצא לשום ולהעריך את שוים ולמכרם או להשתמש בהם (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן רס"ז סעיף כ"א). גם המוצא בהמה שדמי הטיפול בה יקרים, אחר זמן הטיפול שאמדו לה חכמים - יכול לשום את דמיה ולמכרה (שם, סימן רס"ז סעיף כ"ב).

לאור הנ"ל כתבו הפוסקים כי חפצים המצויים לקנותם, רשאי המוצא להשתמש בהם לאחר ששם את דמיהם. ובפרט אם שוויים יורד ככל שחולף הזמן, שישום את מחירם וירשום לעצמו מה מצא ומה שוויו, ורשאי להשתמש בהם (ראה שו"ת חתם סופר - חושן משפט סימן קכ"ב, שו"ת אגרות משה - חושן משפט חלק ב' סימן מ"ה, שו"ת אור דוד סימן כ"ד, שו"ת מנחת יצחק - חלק ח' סימן קמ"ו ושו"ת חשב האפוד - חלק ב' סימן י"א).

הוא הדין לנידון דידן רשאי דוד לשום את מחיר הכובע וליטלו לעצמו לשימוש. מה גם כי מסתבר שגם כאשר ימצא אותו לא יהיה לבעל הכובע תרעומת עליו שנשתמש בכובע ולא יתבע ממנו כלום, שהרי הוא גרם לכך בהחלפתו.

(קו ההלכה - גליון ר"א וגליון ר"ב)